

KRONIKA
ČASOPIS ZA SLOVENSKO KRAJEVNO ZGODOVINO

29. letnik Ljubljana 1981 3. zvezek

- Mlinarič Jože:** Odnosi med Šentpavelsko opatijo in gospodi iz Melja, gospodi mariborskimi in mariborskimi meščani v srednjem veku — Stran 241
Relations Between the Sentspavel Abbey and the Gentlepeople of Melje and Maribor and the Townspeople of Maribor in the Middle Ages
- Otorepec Božo:** Srednjeveški pečatniki iz zbirke Narodnega muzeja v Ljubljani — Stran 250
The Middle Ages Seals from Collections of the National Museum in Ljubljana
- Samperl-Purg Kristina:** Ptujski historio-
graf Simon Povoden (1753—1841) —
Stran 254
Simon Povoden, the Historiographer of Ptuj
(1753—1841)
- Zelko Ivan:** Šolstvo v lendavski občini —
Stran 258
Schools in the Lendava Commune
- Vidovič-Miklavčič Anka:** Pot napredne
slovenske mladine v Mladinsko Osvo-
bodilno fronto — Stran 263
Progressive Slovene Youth's Entering the
Youthful Liberation Front
- Jenko Mojca:** Čehoslovaška umetnost v
Zborniku za umetnostno zgodovino —
Stran 271
Bohemian Art in the History Miscellany
- Vasilij Melik:** Dr. Tone Zorn (1934—1981)
— Stran 278
Dr. Tone Zorn (1934—1981)
- Iz starih fotografskih albumov — Stran
281
Photo from Old Albums
- Janez Šumrada:** Janko Orožen — devet-
desetletnik — Stran 282
Janko Orožen — ninetygenarian
- Delo naših zavodov in društev — Stran
284
Notes on the Activity of our Institutes and
Associations
- Nove publikacije — Stran 286
New Publications

Ureja uredniški odbor. Glavni in odgovorni urednik dr. Peter Vodopivec. Tehnični urednik Vasko Simoniti

Na ovitku: Ive Subic, Demonstracije pred ljubljansko sodnijo leta 1942, olje, 1953 (Muzej ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani)

Izdaja Zgodovinsko društvo za Slovenijo, sekcija za krajevno zgodovino. Sofinancirata Raziskovalna in Kulturna skupnost Slovenije. — Tiska tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani. Uredništvo in uprava v Ljubljani, PZE za zgodovino, Aškerčeva 12. Tekoči račun 50101-678-49040 (Zgodovinsko društvo za Slovenijo, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana — za »Kroniko«). Letna naročnina 160 din za posamezne naročnike, 250 din za ustanove, posamezna številka 100 din, dvojna 150 din

ODNOSI MED ŠENTPAVELSKO OPATIJO IN GOSPODI IZ MELJA, GOSPODI
MARIBORSKIMI IN MARIBORSKIMI MEŠČANI V SREDNJEM VEKU

JOŽE MLINARIČ

K najpomembnejšim zemljiškim gospo-
skam v srednjem veku štejemo na območju
Dravske doline od Dravograda do Maribora
benediktinski samostan iz Št. Pavla v La-
botski dolini na Koroškem, ustanovo grofa
Engelberta I. Spanheima iz leta 1091. Usta-
nova, obdarovana že v letu svoje ustanovitve
s številnimi posestmi ne samo po Koro-
škem, temveč tudi po Štajerskem, si je pri-
zadevala za intenzivno kolonizacijo podar-
jene zemlje, tako npr. tudi senčnatega sveta
na območju današnjega Lovrenca na Pohor-
ju, ki ga darovnica iz leta 1091 imenuje
»pusta pokrajina« (heremus).¹ Rezultati kol-
onizacijskih prizadevanj samostana pa so
bili kmalu vidni tudi na območju na levem
bregu Drave: vse od Selnice in do Melja na
vzhodu. V letu svoje ustanovitve je samo-
stan prejel posest pri Selnici, dve leti kas-
neje pa v Selnici (Celnitz) sami ter v Bistri-
ci (Vüstriz) pri Viltušu.² Okoli leta 1100 prej-
me samostan od ustanoviteljevih sinov dvor

in cerkev v Kamnici (Gamnitz), čez sto let
kasneje, okoli leta 1200, pa postane lastnik
kmetij na Bresternici (Treztoniz) ter se na-
vaja kot fevdni gospod vasi Prošeka (Pre-
zech) pri Bresternici in gradu Viltuša (ca-
strum Wilthús).³ V letu 1164 pa je Št. Pavel
lastnik tudi posesti pod mariborskim gradom
(sub castro Marchburch) ter zemlje vzhodno od
naselja pod gradom: v Melju (prediorum Mel-
nich).⁴ Prvi podaritvi zemlje na desnem bre-
gu Drave v letu 1091 se pridružijo še pokloni
Bernarda Spanheimskega v krajih Radvanje
(oppidum Radewan), Razvanje (Razwei) in
verjetno tudi Betnave (stabularia curtis) ter
Hotinje vasi (villa Hünoldisdorf).⁵

Na tem območju so se močno križali in-
teresi zlasti deželnih knezov in njihovih mi-
nisterialov z interesi šentpavelskega samo-
stana, za katerega pa je bilo že konec 12. sto-
letja jasno, da bo tod prevzel odločilno vlo-
go.⁶ Medtem ko je območje okoli Lovrenca
predstavljalo sklenjeno samostansko posest,

pa je območje na levem bregu Drave bilo razdeljeno med številne zemljiške gosposke, in to tem bolj, čim bolj se pomikamo proti vzhodu, proti Mariboru. Območje tik pred mestom, in to tako vzhodno, severno in zahodno od njega, je namreč glede na svojo lego v pretežnem delu primerno za vinograde, ki se v Kamnici omenjajo že v 11. stoletju,⁷ bilo vablljivo zlasti za alpske samostane (Vetrinj, Št. Lambert, Admont, Grebinj, Breže) in druge duhovne ustanove (npr. krško in lavantinsko škofijo) in seveda zaradi svoje bližine tudi za mariborske meščane. Zato na omenjenem območju ne moremo iskati sklenjene šentpavelske posesti. Ker je del šentpavelske posesti od Kamnice do Selnice ter od Ruš do Bezene ležal na vinorodnem svetu, si samostan v primerjavi z Vetrinjem ni prizadeval, da bi si za vsako ceno skušal pridobiti zemljo vzhodno od Kamnice, zato je tudi posest na tem območju kakor tudi v Mariboru samem prišla v samostanske roke kot dar.⁸

Šentpavelska posest je bila v Dravski dolini v srednjem veku organizirana v dve enoti s sedežem pri Lovrencu in Selnici, proti koncu omenjenega obdobja pa se je razvilo eno upravno sodišče na gradu Fali (omenjen 1245) in vsa posest je bila organizirana v falski gosposčini, ki jo je samostan imel do svoje ukinitve v letu 1782.⁹ V pogledu višjega sodstva je območje samostanske posesti na levem bregu Drave sodilo pod mariborsko deželno sodišče, tisto med potokoma Velko in Lobničico na desnem bregu pa od časa vojvode Henrika IV. (umrl 1123) sicer pod samostan, vendar je bilo treba osebe, ki so zagrešile delikte težjega značaja, izročiti deželnoknežjemu sodniku.¹⁰

Z letom 1911 je šentpavelska cerkev sv. Lovrenca postala samostojna župnija, kar je povzročalo številne napetosti med hočko župnijo, iz katere območja se je le-ta izločila, in med šentpavelskim opatom, dokler 1214 niso bile dokončno priznane meje novega farnega središča in v letu 1257 priznane opatu arhidiakonske pravice nad Lovrencem. Na levem bregu je Št. Pavel sicer našel cerkev v Kamnici že okoli leta 1100, vendar nad župnijo, ki se prvič omenja sto let kasneje, ni mogel nikoli uveljavljati svojih pravic, tako da samostan na levem bregu Drave na širšem območju Maribora v cekvenem pogledu ni imel nikoli posebnega vpliva. Pač pa je dosegel patronatske pravice nad župnijo v Breznem, kjer je gradil cerkev v letih med 1161 in 1184, in nad župnijo sv. Jurija na Remšniku, ki je bila izločena iz labotske pražupnije v letu 1201. Enako kakor v Kamnici Št. Pavel ni mogel uveljaviti župnijskih pravic v Selnici,

kjer je župnijsko središče izpričano prvič za leto 1335.¹²

Samostan si je že od vsega začetka prizadeval, da si enako kakor drugi samostani, ki so bili navezani na pot skozi Dravsko dolino, pridobi oprostitvev plačevanja mitnine za pridelke, ki jih je pridelal na širšem območju Maribora, pri čemer se je zlasti trudil za svoboden prevoz svojega dominikalnega, gorninskega in desetinskega vina. Že v letu 1093 si je samostan pridobil na mariborskem območju pri Bistrici (Vüstriz) od Ludvika, sina furlanskega krajišnika Ludovika, pravico do četrte mitnine in 1181 je Rajnbert iz Cmurka samostan oprostil tod plačevanja mitnine,¹³ kar je bilo zanj sila pomembno, saj je večina njegovih potrebščin šla po poti od Maribora do Bistrice in nato preko današnjega avstrijskega ozemlja mimo Lučan in na Dravograd. Ko je s 13. stoletjem bil predvsem po zaslugi Št. Pavla premagan prej skoraj neprehodni dravski gozd in je pot stekla ob Dravi od Maribora pa do Dravograda, je bistrička mitnica postala za samostan še bolj odločujoča in zato ni nič čudnega, da je bil že omenjeni privilegij od leta 1181 za samostan obnovljen v letu 1312.¹⁴ Za samostan je odslej bila važna tudi mitnica na Muti, kjer je le-ta kljub nasprotovanju bamberskega škofa dobil v letih 1404 in 1427 pravico do prostega prevoza svojega blaga.¹⁵ Svoboden prevoz vina, ki so ga samostanci pridobili v okolici Maribora, in to na levem in desnem bregu, in ki so ga prevažali po obdravski poti in enako tudi po vodi v Št. Pavel, jim je bil zagotovljen že pred letom 1336, ko jim ga je obnovil z listino vojvoda Albreht. Listina pa je določala pravico svobodnega prevoza vina tudi za vse deželnoknežje dežele.¹⁶ Dravska vodna pot, ki je imela npr. za vetrinjski samostan za njegov prevoz vina iz Maribora važno vlogo že okoli leta 1290, saj je tedaj vitez Oton iz Velikovca samostan oprostil dajanja mitnine od prazne vinske posode pri Velikovcu¹⁷, je za Št. Pavel bila pomembna tudi za splavarjenje lesa.¹⁸ Rečni prehod so omogočali skoraj izključno brodovi, tako v okolici mesta Maribora pri Bistrici pri Viltušu (1363) in na Viltušu (1448 prepovedan), za šentpavelske ljudi na desnem bregu Drave pa tudi mariborski most, zaradi katerega je med Št. Pavlom in mestom prihajalo do konfliktov. Tako je cesar Friderik III. zaradi opatovih pritožb v letu 1478 ukazal Mariborčanom, da od njegovih podložnikov, ki prebivajo pri Lovrencu na Pohorju in v mestni okolici, ne terjajo na mostu mitnine (prugmawt).¹⁹

Lastništvo samostana nad posestjo v Mariboru in v njegovi ožji ter širši okolici je

pogojevalo določene odnose z mestom in meščani, z deželoknežjimi ministeriali Mariborskimi ter z njegovimi fevdniki gospodi iz Melja. Medtem ko so bili odnosi med Mariborčani in samostanom glede na ohranjene listine do 15. stol. dobri, saj imamo iz tega obdobja zabeležen le en sam spor, nasprotno pa več daritvenih listin, pa so se ti odnosi zlasti z ogrsko in turško nevarnostjo, ki sta zahtevali utrjevanje mesta in meščane močno obremenjevali, skrhalo, saj Št. Pavel kot privilegirana duhovna ustanova enako kakor druge take ustanove, ki so imele posest v mestu in okolici, ni bil pripravljen nositi skupaj z meščani bremen. Zabeležiti moramo tudi, da med hasnovalci gorskopravnih zemljišč v okolici mesta srečujemo izredno veliko mariborskih meščanov. Tudi odnosi med gospodi Mariborskimi-Viltuški, ki so s posestjo gradu Viltuša že v času pred letom 1200 in z drugo posestjo na Remšniku v času 14. stoletja postali samostanski fevdniki, bili z majhnimi izjemami, kolikor imamo seveda o teh odnosih ohranjene dokumente, korektni. Samostan je gojil tesne stike tudi s svojimi fevdniki gospodi Meljskimi, in to v času druge polovice 12. stoletja in na začetku naslednjega.

Gospodje Meljski (de Melnich), imenovani po naselju Melje vzhodno od Maribora, se prvič navajajo v listini iz leta 1181.²⁰ Melje stoji v tesni zvezi s šentpavelskim samostanom od sredine 12. stoletja, torej v času, ko se prvič navaja tudi mariborska trdnjava. Leta 1164 je namreč štajerski mejni grof Otokar VI. (1164—1180) in kasnejši vojvoda štajerski (1180—1192) podelil s svojimi šentpavelskemu samostanu zemljo v Labotski dolini, za kar mu je opat podelil v dosmrtno hasnovanje posest v Kamnici (Gamniz) s pripadajočim ter zemljo v Melju (Melnich) in na Polskavi (Pulzka). Kot jamstvo pa je sa-

mostan vojvodi izročil v trajno last dve kmetiji pod mariborsko trdnjavo (sub castro Marchburch).²¹ Kmetiji sta skoraj brez dvoma zametek kasnejše deželoknežje pristave pod mariborskim gradom in sta po vsej verjetnosti identični s tistim dvorom (curia sub castro Marhpruch), ki ga je na začetku 13. stoletja Werner iz Melja zastavil kot jamstvo svojemu fevdnemu gospodu: šentpavelskemu samostanu. Vendar ti kmetiji tedaj nista prišli v trajno last deželnega kneza, temveč šele z letom 1211, ko je vojvoda Leopold samostanu podelil vse svoje pravice v Rušah in na Bezeni, za kar je od njega prejel dve kmetiji pod mariborskim gradom, sedem kmetij pri Radgoni ter posest pri Ljutomeru, ki so jo imeli deželoknežji ministeriali od Št. Pavla v fevdu.²² Posest v Melju, ki jo je šentpavelski opat Pilgrim v letu 1164 podelil vojvodi Otokarju v dosmrtno hasnovanje, je pozneje, in to po vsej verjetnosti po njegovi smrti (1192), prišla ponovno v roke šentpavelskega samostana, ki pa jo je podeljeval v fevd gospodom Meljskim. Meljske srečujemo kot priče v raznih listinah, izdanih v zadevah šentpavelskega samostana. Tako se navaja v dokumentih kot prvi med Meljskimi v letu 1181 Henrik kot samostanska priča.²³ Wernerja pa srečamo kot pričo v samostanskih posestnih zadevah iz časa okoli leta 1200: v listini, s katero prepusti kamniški župnik za 16 mark šentpavelskim menihom vinograd in vas, ki si ju je nezakonito prisvajal.²⁴ V eni izmed listin se Werner odreka v korist Št. Pavla vsem pravicam do posesti, ki jo je imel od njega v fevdu, namreč 20 vedrom gorine, vinogradu in kmetiji ter dvoroma in njivam v Melju, za kar je samostanu kot jamstvo zastavil že omenjeni dvor pod mariborsko trdnjavo ter posest pri Lenartu v Slovenskih goricah.²⁵ V drugi pa se isti odpoveduje v korist svojega fevdalnega gospoda zemlji pri

Pekrski gorci (apud Chulmen), ki jo je kasneje samostan zamenjal z Leopoldom Limbuškim.²⁶ Pred letom 1211 pa sta omenjeni Werner in Henrik imela od Št. Pavla v fevdu še tri kmetije in štiri vinograde v Melju (apud Melnik), kakor tudi sedem dvorov pri Radgoni (?) in kmetijo pod marenberškim gradom (iuxta castrum ad Lapidem), ki pa sta jo tedaj prepuštila sodniku Frideriku Ptujskem.²⁷ Gospodje Meljski, tako zelo povezani s šentpavelskim samostanom, se poslednjič omenjajo v letu 1227; v posesti v Melju pa jih nasleduje samostan ivanovcev ali špitalarjev, ki se prvič omenjajo v letu 1217 in ki so po vsej verjetnosti bili njihova ustanova.²⁸

Najpomembnejši deželno knežji ministeriali s sedežem na mariborskem gradu so bili Mariborski, ki jih zaradi posesti Pohorskega dvora in Viltuša imenujemo tudi Pohorsko-dvorske in Viltuške. Kot fevdniki so bili v tesnih stikih s šentpavelskim samostanom, ki so mu podeljevali v dar posesti ter mu bili kot priče v raznih pravnih dejanjih zlasti posestnega značaja. Najpomembnejši med njimi, ki se javljajo v številnih listinah za samostan, so bile konec 12. stoletja in na začetku naslednjega bratje Ulrik I. in Gotfrid I. ter njun brat Konrad II., prvi znani mariborski župnik. Med darovalce posesti Št. Pavlu naj navedemo za čas okoli leta 1200 Kunigundo Mariborsko, ki je po svojih sinovih Ulriku in Gotfridu ustanovi darovala dve kmetiji in nekaj njiv v vasi »Pregrat« (morda Prarath pri Arvežu),²⁹ ter Volkmarja, ki je samostanu, v katerem je pozneje našel svoj večni počitek, podelil osem kmetij v Škriljeniku pri Zgornji Kungoti, pri čemer so mu kot priče bili vsi trije bratje Mariborski: Ulrik, Gotfrid in Konrad.³⁰

Kot prva se v šentpavelskih listinah pojavita kot priči Rudolf in Perhtold Mariborska v posestni zadevi, sklenjeni med vitezom Majnhalmom in opatom Pilgrimom v letih med 1159 in 1173.³¹ Nekako v tem času je kot samostanska priča nastopil Riher Mariborski v listini, s katero je Hartnid iz Riegersburga podelil ustanovi posest na Pesnici pri Mariboru.³² Kot fevdnika, ki sta od samostana imela vas Prošek, grad Viltuš ter novine nad gradom, se okoli leta 1200 navajata brata Gotfrid in Ulrik,³³ ki se v tem času navajata tudi kot priči v listini, ki obravnava spor med samostanom in Leopoldom Limbuškim, ki si je na samostanski zemlji pri Kamnici na silo postavil grad in se polastil njegove vasi pri Juriju ob Pesnici (Vollenanger) in ki mu je Št. Pavel za to, da je grad opustil in mu vas vrnil, podelil 20 mark.³⁴ Okoli leta 1200 srečamo nato Ulrika kot pričo

skupaj z Wernerjem iz Melja v listini, ki nam priča, da je kamniški župnik za 16 mark prepustil Št. Pavlu vinograd in vas, kar si je do tedaj po krivici prisvajal.³⁵ Pravkar omenjeni Ulrik je sodeloval tudi kot priča v sporu med hočkim župnikom in šentpavelskim opatom zaradi cerkve sv. Lovrenca, v sporu, ki je bil poravnán v letu 1214.³⁶

Vsaj glede na ohranjene listine je moral za samostan biti močno angažiran Gotfrid II. Mariborski, ki ga srečujemo v mnogih pravnih zadevah v času med leti 1240 in 1260. Tako je v letu 1240 sodeloval pri dokončanju spora med opatom Hartvikom in Henrikom Dravograjskim zaradi odvetništva nad samostansko zemljo na Remšniku med potokoma Velko in Črmenico in ki se je končal v prid Št. Pavla.³⁷ Pet let kasneje, namreč leta 1245, je kot priča sodeloval pri pomiritvi med zgoraj omenjenim opatom in Kolonom Trušenskim zaradi pustošenja samostanske posesti.³⁸ 1247. leta je bil Gotfrid omenjenemu Kolonu, svojemu zetu, porok, ko se je pri samostanu zavezal, da mu bo izplačal 200 mark, če Kolon obljubljenega ne bo izpolnil.³⁹ 1254. leta je Gotfrid sodeloval pri razmejitvi posesti med vuzeniško gosposčino in samostansko posestjo pri Lovrencu. Tedaj so se opat in Kolon Vuzeniški ter njegovi pogodili, da naj teče meja po razvodju med potokoma Radoljno in Velko v Pohorju.⁴⁰ V naslednjem letu je Gotfrid potrdil, da je Mehtilda z Žlemberka, hči Rajnberta iz Cmureka, v zadostilo za krivice, ki jih je samostanu storil njen pokojni mož Hadmar, izročila ustanovi določene letne dohodke.⁴¹ V letu 1259 so se Limbuški, ki so samostanu delali škodo in krivice, pred Gotfridom pogodili, da bodo škodo poravnali z 20 markami denarjev.⁴² Poslednjič pa srečamo Gotfrida v šentpavelskih listinah v letu 1260, ko je sodeloval kot priča v sporu med opatom Gerhardom in Henrikom ter Bernardom Pfannberškima, ki sta si protizakonito prisvajala odvetništvo nad samostanskimi posestmi.⁴³ V letu 1247 pa srečamo kot pričo v samostanski zadevi tudi Ulrika II. Mariborskega, ki se sicer v drugih šentpavelskih listinah ne pojavlja.⁴⁴

Zadnji med Mariborskimi, Gotfrid je imel tesne odnose s šentpavelskim samostanom, od katerega je imel v fevdu številne posesti v Dravski dolini, zlasti še na območju Selnice in na Slemenu.⁴⁵ V letu 1311 srečamo Rajnprehta Mariborskega-Pohorsko-dvorskega kot pričo v listini, s katero je Friderik iz Vovber na Koroškem opatu Weariantu za 100 mark srebra dunajske teže dal v zakup za tri leta mitnino pri Velikovcu.⁴⁶ V naslednjem 1312. letu pa sreča-

115

Der prieff vmb dy freylait des haws zu
 Mariburg
 Wir Albrecht von Gottes gnady Herzog ze Osterreich
 ze Steir und ze Carnten tuen offind mit den
 prieff das vmb dem erbidend gaus zu sein man N.
 dem Abbt und sein Couet von Sand Paul die
 quid getan haben und tuen auch mit disen breiff
 das sein von icten haws ze Mariburg sey
 Lincen toe ze dem jar nicht mer stewart sicut
 den am mariburg silber und dar vmb so getuete
 wir vnsen Kistler N. dem vnt und N. den purger
 da seib erntlich und welen das sein hawpab nicht
 holder treiben vo stameliu sein oder vordrug
 wegen mit verbund die breiff Der gebrist ze
 Mariburg an mitriden nach Sand Bilgen tagt
 do man galt von dultes gepude dreygeln hunde
 jar dar nach in dem dacht vnder sigist jar

Vojvoda Albert določi da šentpavelskemu samostanu od hiše pri koroških vratih v Mariboru ni treba plačevati nič več kakor marko srebra (Prepis listine z dne 2. 9. 1338 v šentpavelski kopalni knjigi, 14. stol., fol. 173 v arhivu samostana St. Pavel)

mo kot pričo drugega Mariborskega, namreč Ulrika, v listini, s katero je opat Weriant vojvodoma Frideriku in Leopoldu podelil v fevd svoje pravice na marenberškem gradu (Radlje).⁴⁷ Gotfrida srečamo v družbi z omenjenim Rajnprehtom v letu 1325, ko pečatita listino, v kateri je Albreht Viltuški s sinovi obljubil opatu Henriku, da ne bodo Viltuški sami kakor tudi ne njihovi služabniki samostanu delali krivic in škode.⁴⁸ Z Gotfridovo smrtjo v letu 1374 je legel v grob zadnji član družine Mariborskih, družine, ki je več kakor dve sto let bila s šentpavelskimi benediktinci v tesnih odnošajih.⁴⁹

V naslednjem naj tudi še omenimo stike mariborskih župnikov, med njimi dveh iz družine Mariborskih, s šentpavelsko opatijo. Medtem ko so namreč npr. odnosi med hočkim župnikom in šentpavelskim opatom v srednjem veku bili dostikrat kaj napeti, in to v 12. stoletju in na začetku naslednjega stoletja zaradi cerkve sv. Lovrenca, kasneje pa zaradi pravic pri Marijini cerkvi v Rušah, pa nam viri ne beležijo posebnih sporov med opatijo in mariborskimi župniki. Omenimo naj, da srečamo kot pričo skupaj z bratom Ulrikom I. in Gotfridom I. že prvega znanega mariborskega župnika Konrada II. v zadevi šentpavelskega samostana v času okoli leta 1200.⁵⁰ Konrada je pred letom 1214 določil oglejski patriarh Volfker za razsodnika v sporu med opatom in hočkim župnikom, vendar v tej nalogi ni bil uspešen. Zato so bili postavljeni novi razsodniki, in

Konrad je z bratom Ulrikom v letu 1214 patriarha seznanil z izidom sporne zadeve glede cerkve sv. Lovrenca.⁵¹ 1257. leta je mariborski župnik, ki pa mu dokument ne navaja imena, ponovno sodeloval v zadevi lovrenške župnije, saj je pečatil listino, s katero je savinjski arhidiakon in župnik v Laškem Leopold izjavil, da lovrenška župnija ne sodi v okvir njegovega arhidiakonata in da arhidiakonatske pravice nad njo gredo opatu.⁵² V letu 1311 pa je mariborski župnik Wocho, poznejši sekovski škof (1317 do 1334), pečatil listino, s katero je Gert-ruda, hči Otona Dravograjskega, opatu Weriantu podelila vrsto posesti na območju med Dravogradom in Radljami ter mu prodala še druge posesti.⁵³

Odnosi med šentpavelskim samostanom in posameznimi družinami Mariborčanov so bili, kot je to iz listin razvidno, kaj dobri, saj nam je znan en sam spor med opatijo in mariborskim sodnikom Rudolfom ter Eberhardom zaradi posesti pri Prošekju in Kamnici, in ki je bil v letu 1292 zglajen.⁵⁴ Sicer pa nastopajo Mariborčani v šentpavelskih listinah kot priče, listine pečatijo, sprejemajo od samostana zlasti gorskopravna zemljišča v okolici mesta v hasnovanje po gorskem pravu, so razsodniki v sporih med samostanom in predvsem hasnovalci njegovih posesti ter njegovi dobrotniki.

Čeprav meščani do samostana niso tako širokosrčni kot npr. do vetrinjske opatije, ki so ji podarjali posest vse tja do konca 14.

stoletja,⁵⁵ pa moremo za prvo polovico 14. stoletja vendarle zabeležiti nekaj darovnic mariborskih meščanov. Prva darovnica je iz leta 1311, v kateri je Mariborčan Ulrik Št. Pavlu obljubil desetino.⁵⁶ Nato sledi dar Mariborčanke z imenom Listina, ki je samostan v letu 1314 bogato obdarovala: s hišo v mestu ter s po enim vinogradom na Račjem bregu, pri Kamnici in na Krivcu pri Kamnici.⁵⁷ Zelo pomembna je samostanska pridobitev v letu 1316, namreč hiše pri Gorenjih vratih (Koroških vratih), ki jo je Št. Pavel imel ves srednji vek in ki mu jo je podelil Mariborčan Valter, sin Eberharda.⁵⁸ V letu 1334 pa je meščan Štefan samostanu daroval vinograda na Šobru pri Kamnici.⁵⁹

Zelo pogosto pa srečujemo Mariborčane kot hasnovalce zlasti gorskopravne zemlje na območju od Bresternice na zahodu in do Melja na vzhodu. Tako je v letu 1316 prejel od samostana kmetijo v hasnovanje v Kamnici znani mariborski sodnik Lube Cvetnik.⁶⁰ Iz vrste listin iz 15. stoletja, v katerih so sogorniki z dovoljenjem samostana prodajali svoja zemljišča, je razvidno, da so le-ti bili v veliki meri meščani ali pa tudi Židje. Tako je v letu 1423 mariborski Žid Seldman prodal svoj vinograd v Kamnici krškemu škofu,⁶¹ Židinja z imenom Dyna pa dve leti kasneje vinograd v Krčevini.⁶² 1433. leta je Nikolaj Valh prodal vdovi plemiča Andreja Žusemskega, bivajoči v Mariboru, svoj vinograd na Prošekcu.⁶³ V letu 1438 je Mariborčanka Jera podelila na pravkar omenjenem kraju vinograd mariborskemu beneficiju sv. Mihaela,⁶⁴ meščan Nikolaj Pauker pa vinograd na Gaju pri Kamnici prodal mestnemu sodniku iz Velikovca.⁶⁵ Leta 1440 je mariborski Žid Weroh prodal velikovškemu meščanu gorskopravno zemljišče pri Kamnici,⁶⁶ v letu 1444 pa Mariborčan Sigmund Drespacher Juriju z Viltuša vinograd na Prošekcu.⁶⁷ V letu 1449 sledi podaritev posesti kaplaniji sv. Ruperta v Mariboru, ki je od Mariborčana Nikolaja Majnharta prejela vinograd, njivo in les na Gaju pri Kamnici.⁶⁷ Naj omenimo tudi še druge hasnovalce zlasti gorskopravnih zemljišč na omenjenem območju: meščane iz Velikovca (1432, 1435, 1441, 1451), krško škofijo (1423), meščana iz Brež (1435), prebivalca iz Kamnice (1423) in s Šobra (1433, 1451).⁶⁸

V obdobju 14. stoletja srečujemo v dokumentih številne mariborske meščane kot priče v pravnih dejanjih za šentpavelski samostan, in to večkrat mestne sodnike in sploh vplivne osebe, ki jih tudi sicer v listinah tistega časa pogosto srečujemo. Tako najdemo v letu 1303 kot priči za Št. Pavel na gradu Žlemberku brata Nikolaja in Ja-

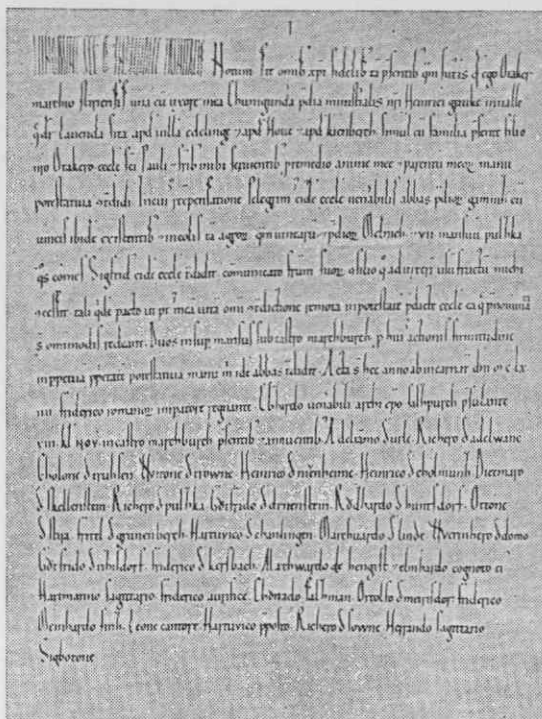
koba Cvetnika.⁶⁹ V letu 1311 pa nastopajo kot šentpavelske priče: Ulrik iz Košakov (trikrat), njegov zet Ulrik (enkrat) ter po dvakrat Henrik Prüler in Rudolf.⁷⁰ Leta 1315 je bila vrsta Mariborčanov s svojim mestnim sodnikom priča, ko sta omenjeni Ulrik iz Košakov in Kristan iz Št. Pavla na Koroškem obljubila, da bosta samostan ščitila v njegovi desetini na Vurmatu.⁷¹ V letu 1370 so Mariborčani po naročilu vojvode Albrehta razsodniki v sporu med šentpavelskim samostanom in krško škofijo zaradi gornine od vinograda tik Maribora in ki jo s svojim sodnikom Henrikom Kozirepom odločijo v korist škofije.⁷¹ V letu 1385 pa srečamo kot pričo Mariborčana Venclja pri razsodbi med samostanom in opatom ter brati z Rabštajna.⁷²

Samostani so si v srednjem veku v mestih, ki so bila blizu njihovih posesti, skušala iz upravnih in gospodarskih razlogov pridobiti hiše, ki so jim služile kot sedeži uprave nad posestmi, kot kašče in kleti ter trgovske postojanke. Iz trgovskih in drugih razlogov pa so mnogi samostani imeli svoje dvore tudi daleč od svojega sedeža. Tako je npr. opatiya iz Admonta imela že v letu 1304 poleg svoje hiše v Mariboru dvore tudi še na Dunaju, v Salzburgu, Leobnu, Kremsu ob Donavi in v Regensburgu.⁷³ Skoraj vsi samostani, ki so imeli v neposredni okolici Maribora svojo posest, so imeli v njem tudi svoj dvor, med katerimi je zlasti viden glede svoje pomembnosti, saj je postal upravno in gospodarsko središče za vso posest na Štajerske, dvor vetrinjske opatiye, ki si ga je ta pridobila že okoli leta 1220.⁷⁴ Tudi Št. Pavel si je, kakor smo to že navedli, pridobil na začetku 14. stoletja celó dve hiši, med katerimi je tista iz leta 1316, stoječa pri Gorenjih vratih (pri Koroških vratih), in ki jo je samostan imel v lasti ves srednji vek, postala sedež uprave za samostanska gorskopravna zemljišča v ožji okolici Maribora ter dobila tako svojo gospodarsko funkcijo. Že čez štiri leta po pridobitvi te hiše je kralj Friderik Mariborčanom prepovedal brez njegovega izrecnega dovoljenja zahtevati od opata davščino zanj,⁷⁵ v letu 1338 pa je vojvoda Albert izkazal opatu Henriku naklonjenost s tem, da mu ni bilo treba od hiše plačevati letno več kakor le marko srebra, ter je Mariborčanom prepovedal kdajkoli ta davček zvišati.⁷⁶

Medtem ko je bil upravni sedež za vso posest v Mariboru in okolici pri vetrinjskem samostanu na njegovem dvoru pri Ulrikovih vratih (graško predmestje), saj so v njem prebivali oskrbniki (1322: hofmaister, 1353: rector curiae in Marburga, 1394: amptman in

1441: schaffer vnd pergmaister),⁷⁷ pa je v primeru Št. Pavla bil na njegovem dvoru le del samostanske uprave, kajti uprava urbana in vinogradov izven mariborskega okoliša je bila sprva v Lovrencu na Pohorju in v Selnici, nekako z začetkom 15. stoletja pa se je ta skoncentrirala na gradu Fali. V šentpavelskem mariborskem dvoru je bil le nadzor nad gorskopравnimi zemljišči in samostanskimi vinogradi v ožji mariborski okolici. To službo so upravljali t. i. vrhovni gorski mojstri. Prvi med njimi je znan iz leta 1362: Henrik iz Št. Andraža (Hainczelein von Sand Andre), ki je torej prišel v Maribor iz Koroške in ki ga listina imenuje »richter vnd oberister pergmaister«.⁷⁸ V letih od 1423 do 1441 se v številnih listinah omenja kot vrhovni gorski mojster Nikolaj Leupacher (Niclas der Lewpacher);⁷⁹ pač pa srečamo vmes v letu 1428 Ivana Esslingerja, ki je kot falski oskrbnik opravljal tudi funkcijo vrhovnega gorskega mojstra v Mariboru;^{79a} v letu 1444 pa je bil gorski mojster mariborski meščan Jurij Stur, sicer znan tudi iz drugih mariborskih listin, ki pa ga vir imenuje le »pergmaister zu Marchburg«.⁸⁰ V letih od 1448 do 1458 je službo vrhovnega gorskega mojstra upravljal Tomaž Pausch, poročen z Uršulo, sestro Jurija Hausnerja, ki je bil tudi v službi šentpavelskega samostana.⁸¹ Pauscha srečamo v zvezi s Št. Pavlom že v letu 1433, ko mu je opat podelil še en samostanski vinograd na Šobru pri Kamnici.⁸² V letu 1445 pa je službo vrhovnega gorskega mojstra v Mariboru opravljal Ivan Schrampf, ki je bil obenem tudi oskrbnik na Fali (schaffer an der Faall vnd obrister perckhmaister zu Marchburg).⁸³ Ivan Schrampf, ki mu je leto pred tem opat Sigmund podelil do smrti službo falskega oskrbnika in sodnika ter mu podelil tudi grad, je bil iz znane družine Schrampfov, ki so bili v službi Št. Pavla in s katerimi je samostan imel tudi neprijetnosti. Morda je bil ta Ivan sin tistega Ivana Schrampfja, zoper katerega je v letih 1439—1440 tekla tožba pred deželnim sodiščem, ker je opatu »auf freyer strassen« zaplenil dva naložena vozova z vprego šestnajstih konj ter povrh še dva soda vina.⁸⁴ V to afero naj bi bil vpleten tudi Ivanov brat Wolfgang.⁸⁵ Ivanov sorodnik je moral biti tudi Jurij, ki je v letu 1455 dobil od opata Petra urad na Remšniku v zakup za štiri leta in s katerim je v letu 1477 imel opat tožbo, ker se je polastil samostanske posesti v Kamnici, ki jo je hasnoval prej po Turkih ujeti in ubiti samostanski služabnik Ivan Holzer.⁸⁶

Iz dokumentov je razvidno, da so samostanom, ki so imeli svoje dominikalne vino-

Listina z dne 20. 10. 1164, v kateri se poleg mariborske trdnjave omenja tudi šentpavelska posest pod trdnjavo v Melju (vzhodno od Maribora) (Orig. perg. listina v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju)

grade in gorskopравna zemljišča v ožji okolici Maribora, njihovi dvori služili za shrambo velikih količin vina. Tako so npr. kleti vetrinjskega dvora mogle hraniti nad 40.000 l vina, kleti malteških vitezov iz Melja pa npr. 30.000 l.⁸⁷ Za Št. Pavel vemo, da je imel svoje kleti na Fali, v Selnici, na Prošekju in v sosednji Bresternici.⁸⁸ Da pa je samostan poleg dominikalnega vina v svojo mariborsko klet spravljala tudi gornino, je razvidno iz listin iz leta 1432 in 1433. V prvi je namreč sogornik za hasnovanje vinograda na Krivcu pri Kamnici dolžan svojo gornino oddajati v samostansko klet v Mariboru (in vnsern keller gen Marburg), v drugi pa celó tisti s Šobra.⁸⁹

Tudi šentpavelski benediktinci so si kakor druge zemljiške gosposke, ki so v Mariboru imele svoje nepremičnine v obliki hiš in zemljiških parcel, prizadevali, da bi zanje biti oproščeni, če ne že vseh davščin in dajatev, pa vsaj večine, in da bi bili oproščeni bremen, ki so jih morali nositi meščani. Na drugi strani pa so si seveda tudi mariborski meščani, hasnovalci premičnin, last zemljiških gosposk in sploh privilegirane stanu, prizadevali, da se rešijo davščin in raznih bremen. Meščanom je zato prišel zelo prav privilegij vojvode Rudolfa IV. iz leta 1363,

ki ga je prej izdal tudi že za mesto Dunaj in druga avstrijska mesta. S tem privilegijem je Mariborčanom, »ki so jih stiskala razna neznosna bremena in davščine«, omogočil, da se za vsak funt imenja odkupijo z osmimi funti. Listina je tudi določala, da lastniki nepremičnin, ki bi v tak odkup ne privolili, izgube s tem pravico do pobiranja davščin. Odredil je tudi, da so meščani za poslopja, pozidana na več kakor leto dni opustelih zemljiščih in pogoriščih, oproščeni nekaterih davstev.⁹⁰ Spori s privilegiranim stanom zaradi davščin od nepremičnin v mestu so bili značilni več ali manj za vse meščanske naselbine ter so se v primeru Maribora razplamteli med mestom in zlasti samostani predvsem od začetka 16. stoletja naprej.

Vrsto sporov so med meščani in zemljiškimi gospodskami, ki so v mestu imele svoje nepremičnine in svoje podložnike v okolici mesta, povzročile zahteve meščanov, da tudi gosposke nosijo v pogledu utrjevanja obzidja, kopanja mestnih jarkov in zavarovanja mostu čez Dravo, skupaj z meščani enaka bremena, ter zahteve deželnih knezov, da bližnji podložniki prihajajo za taka dela v mesto na tlako. Ti spori so se razplamteli zlasti od sredine 15. stoletja v času ogrske in turške nevarnosti. Ponavljajoči se opomini deželnih knezov in pritožbe meščanov nanj v tej zadevi kažejo, da je večina zemljiških gosposk in sploh privilegiranega stanu poskušala takim zahtevam uiti in se jim je na vso moč upirala, kar je za čas od srede 15. stoletja deloma razumljivo, saj je deželni knez od njih terjal nova bremena, ki jih do tedaj niso bili vajeni ali pa jim je stara povečeval. Tako je kralj Friderik IV. v času ogrske nevarnosti v letu 1446 od šentpavelskega opata zahteval, da nemudoma pošlje v Fürstenfeld ali Radgono 28 konjenikov, 40 pešcev in 3 vozove z vso opremo.⁹¹ V naslednjem letu pa je opatu Frideriku ukazal, da pošlje v Maribor 32 konjenikov, 60 pešcev in 4 vozove z vso opremo ter mu naročil, naj ima pripravljenih še več mož, ki naj bi jih po potrebi na njegov ukaz poslal.⁹² V času te zunanje nevarnosti je Friderik 22. oktobra 1446 naslovil na vse zemljiške gosposke, torej tudi na samostane, ki so imele na območju dveh milj okoli mesta Maribora svoje podložnike, da pošljejo le-te na tridnevno tlako za utrjevanje mesta.⁹³ Da so se zemljiški gospodje temu upirali, je razvidno iz prošnje mariborskega mesta cesarju Frideriku iz julija 1455, v kateri ga prosijo, naj pri gosposkah doseže, da bodo svojo dolžnost, ki jim je bila naložena, izpolnili.⁹⁴ Utrjevalna dela so zahtevala tudi velike množine lesa, ki pa ga meščani iz svoje razmeroma skrom-

ne gmajne niso mogli v zadostni meri dobiti. Zato je Friderik v letu 1462 vsem lastnikom gozdov v okolici mesta ukazal, da dovolje meščanom za potrebe utrjevalnih del iz njih jemati les.⁹⁵

Neprestani turški vpadi na Štajersko od 1471. leta dalje so terjali vse močnejšo obrambno moč tudi mesta Maribora in delež tudi privilegiranega stanu. Zato je Friderik 26. aprila 1474 naslovil tudi na prebivalce Koroške pismo, v katerem naznanja, da se Turki v velikih množicah zbirajo v Bosni z namenom, da napadejo avstrijske dežele, ter je ukazal vsem svojim podložnim in imenom tudi prelatom, da dajo na razpolago svojo pomoč za obrambo.⁹⁶ 4. junija istega leta pa je ukazal tudi šentpavelskemu opatu, da pride konec meseca v Maribor, kjer se bodo prelati skupaj z meščani in plemstvom pogovorili glede obrambe Kranjske, Koroške in Štajerske pred Turki.⁹⁷ 1482 je cesar od zemljiških gosposk, ki so imele podložnike zunaj mesta, ponovno zahteval, da le-ti pridejo na tlako za utrjevanje mesta, s pripombo, češ da so mestne utrdbe že dotrajane.⁹⁸ 23. februarja 1494 pa je kralj Maksimilijan sklical za 6. april deželni zbor v Mariboru, ki naj bi razpravljal o obrambi pred Turki, in je opatu ukazal, da je na ta posvet dolžan priti sam osebno.⁹⁹

Na kraju naj omenimo še več kot deset let trajajoči spor med šentpavelskim samostanom in mariborskim mestom zaradi mitnine pri Velikovcu. Samostan je v letu 1311 vzel od Friderika iz Vovber za 100 mark srebra dunajske teže velikovško mitnino v zakup za tri leta.¹⁰⁰ V letu 1448 pa je Št. Pavel že bil lastnik mitnice, saj je tedaj opat Peter dal velikovškemu mestu mitnino v zakup za štiri leta,¹⁰¹ kar je prior s konventom naznanil tudi v listini, v kateri je bilo rečeno, da bo samostan mestu zakupnino znižal, če bi mariborski meščani in meščani drugih deželnoknežjih mest odrekli mitnino.¹⁰² In res, to se je v primeru Maribora tudi zgodilo, kajti že v naslednjem letu je kralj Friderik IV. sporočil mariborskemu sodniku in svetu, da se je pri njem opat pritožil, češ da trgovci odklanjajo plačevanje mitnine z izgovorom, da so jo oproščeni. Friderik je tudi določil komisarje, ki naj bi vso stvar pretresli.¹⁰³ Ker pa spor ni bil zglajen, je Friderik v letu 1459 imenoval nove komisarje, in med njimi oskrbnika pliberškega gradu Henrika Himmelbergerja ter jim naročil, naj zaslišijo obe strani in spor končajo; če pa jim to ne bo uspelo, tedaj naj mu pošljejo poročilo, da bo o tej stvari sam odločil.¹⁰⁴ V avgustu naslednega 1460. leta spor še vedno ni bil odpravljen, zato je cesar določil

štajerskega deželnega glavarja Leopolda Stubenberga, naj obe stranki zasliši in nato izreče svoj sklep.¹⁰⁵ Očitno pa tudi Stubenberg ni stvari prišel do kraja, saj je cesar v naslednjem mesecu ponovno ukazal svojim komisarjem in med njimi že omenjenemu Himmelbergerju, naj stvar ponovno prete-sejo.¹⁰⁶ V oktobru sta bili po komisarjih zaslišani obe strani in Mariborčani so trdili, da so mitnine enako kot Radgončani oproščeni. Meščani Velikovca pa so jim dokazovali, da Radgončani v redu plačujejo svojo mitnino in da so jo leta 1444 tudi še Mariborčani.¹⁰⁷ Konec meseca oktobra 1460 je Stubenberg ponovno posegel v ta spor in je določil dan za obravnavo, vendar so Mariborčani zahtevali njeno odložitev na drug termin.¹⁰⁸ Konec naslednjega meseca pa je bila ta dolgoletna pravda vendar končana. 26. novembra so mariborski sodniki, svet in meščani izdali listino, s katero naznanjajo, da je spor zaradi mitnine končan in da se zavezujejo, da so za »vse večne čase« dolžni njihovi ljudje pri velikovškem mestu plačevati mitnino.¹⁰⁹

OPOMBE

1. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku III, Ljubljana 1911, št. 395, str. 232—233 (v nadaljnjem Gradivo). — 2. Ibidem. Gradivo III, št. 402, str. 236—237. — 3. Gradivo III, št. 408, str. 239—240. Gradivo IV, št. 654, str. 333—334 in št. 855, str. 429. — 4. J. Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora (= GZM) I, Maribor 1975, št. 3. — 5. Gradivo III, št. 408, str. 241. — 6. Prim. J. Koropec, Zemljiške gosposčine med Dravogradom in Mariborom do konca 16. stoletja, Maribor 1972, str. 20. — 7. Gradivo III, št. 408, str. 240. — 8. Prim. J. Mlinarič, Admontski Račji dvor pri Mariboru, ČZN XLIX, 1978, str. 34 sl. — 9. J. Koropec, o. c., str. 76—78. — 10. H. Pirchegger, Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gültlen, Städte und Märkte, München 1962, str. 43. 11. — Gradivo IV, št. 796, str. 394—395. GZM I/98. — 11a. Gradivo III, št. 408, str. 240, IV, št. 839, str. 420. — 12. Fr. Kovačič, Zgodovina lavantinske škofije 1228—1928, Maribor, 1928, str. 74—75 in J. Koropec, o. c., str. 85. GZM III/122. — 13. Gradivo III, št. 402, str. 236—238. GZM I/10. — 14. J. Koropec, o. c. str. 54 sl. — 15. Ibidem, str. 157. — 16. GZM IV/1. — 17. GZM II/71. — 18. J. Koropec, o. c., str. 159. — 19. Ibidem, str. 158. Trditve W. Fresacherja, da v letu 1372 po vsej verjetnosti ni bilo med Mariborom in Velikovcem mostu, ne bo držala, saj se most pri Dravogradu omenja že v času okoli leta 1200 (Gradivo IV, št. 639, str. 325) (glej W. Fresacher, Die mittelalterlichen Urbare des Benediktinerstiftes St. Paul in Kärnten 1289/90 und 1371/72. Wien 1968, str. 219). B. Schroll, Urkundenbuch des Benedictiner-Stiftes St. Paul in Kärnten, Wien 1876, št. 600, str.

469 v Fontes rerum Austriacarum II/XXXIX = FRA II/XXXIX. — 20. GZM I/10. — 21. GZM I/3. — 22. GZM I/49. — 23. GZM I/10. — 24. Gradivo IV, št. 839, str. 420 in GZM I/30. — 25. Gradivo V, št. 44, str. 34—35 in GZM I/43. — 26. Gradivo IV, št. 840, str. 421 in GZM I/31. — 27. GZM I/49. — 28. GZM I/14. V letu 1311 srečamo v dokumentu za šentpavelski samostan kot pričo tudi komturja Rüdigerja (GZM III/6). — 29. Gradivo IV, št. 845, str. 423 in GZM I/33. — 30. Gradivo IV, št. 854, str. 427—428 in GZM I/34. — 31. Gradivo IV, št. 391, str. 198 in GZM I/1. — 32. Gradivo IV, št. 475, str. 240 in GZM I/4. — 33. Gradivo IV, št. 855, str. 429 in GZM I/35. — 34. Gradivo IV, št. 851, str. 425—426 in GZM I/32. — 35. Gradivo IV, št. 839, str. 420—421 in GZM I/30. — 36. Gradivo V, št. 229, str. 123 in GZM I/52. — 37. GZM I/68. — 38. GZM I/71. — 39. GZM I/75. — 40. GZM I/82. — 41. GZM I/91. — 42. GZM I/102. — 43. GZM II/4 in prim. GZM II/3. — 44. GZM I/75. — 45. GZM V/15 in 38. — 46. GZM III/7. — 47. GZM III/11. — 48. GZM III/76. — 49. GZM V/15. — 50. GZM I/34. — 51. GZM I/52. — 52. GZM I/98. — 53. GZM III/8. Prim. J. Mlinarič, Župnija sv. Janeza Krstnika v Mariboru pod jurisdikcijo salzburške nadškofije XII. stoletje — 1786 (Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije, Maribor 1978), str. 130—132. — 54. GZM III/74. — 55. Poslednjič v letu 1399 (GZM V/75). — 56. GZM III/10. — 57. GZM III/32. — 58. GZM III/41. — 59. GZM II/117. — 60. GZM III/42. — 61. Orig. perg. listina 1423, april 8. (št. 232) v arhivu krške škofije v Celovcu. — 62. Orig. perg. listina 1425, april 18. v fondu gosposčine Greinburg v Gornjeavstrijskem deželnem arhivu v Linzu. — 63. Orig. perg. listina 1433, avgust 8. (št. 5399) v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu (= SLa). — 64. Prepis listine 1438, februar 5. v rokopisu 2714 (XVI. stol.), fol. 189—190 v SLa. — 65. Prepis v Grebinjski kopalni knjigi (XVI. stol.), št. 108, fol. 96 v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu (= KLa). — 66. Ibidem, št. 94, fol. 83. — 67. Orig. perg. listina v Pokrajinskem arhivu Maribor (= PaM). — 68. Orig. perg. listina 1432, januar 8. (št. 244 v arhivu samostana St. Pavel (= ASTP); prepis 1435, oktober 21. v Grebinjski kopalni knjigi št. 95, fol. 85. ibidem, št. 109, fol. 97; 1451, oktober 17. Glej opombo 61. 1435, oktober 21. prepis v Grebinjski kop. knjigi, št. 95, fol. 85. orig. perg. l. 1423, oktober 1. (št. 234) v arhivu krške škofije v Celovcu. 1433, junij 19. : orig. per. l. v PaM. 1451, oktober 17. : prepis v Grebinjski kop. knjigi, št. 107, fol. 195. — 69. GZM II/104. — 70. GZM III/7. — 71. GZM III/35. — 72. GZM V/46. — 73. J. Wichner, Geschichte des Benediktiner-Stiftes Admont III, Graz 1878, str. 8. — 74. Gradivo V, št. 329, str. 173 in GZM I/55. — 75. GZM III/41 in III/54. — 76. GZM IV/7. — 77. 1322: GZM III/66; 1353: IV/59; 1394: V/65 in 1441: FRA II/XXXIX, št. 452, str. 397. — 78. GZM IV/96. — 79. Orig. perg. l. (št. 232) 1423, april 8, v arhivu krške škofije; orig. perg. l. (št. 234); 1423, oktober 1. prav tam. orig. perg. l. v fondu gosposčine Greinburg v Gornjeavstr. deželnemu arhivu v Linzu.; orig.

perg. l. 1433, junij 19. v PaM; orig. perg. l. (št. 5399) v SLa. prepis 1435, oktober 21. v Grebinjski kop. knjigi, št. 95, fol. 85.; orig. perg. l. 1436, maj 25. v PaM; prepis 1438, februar 5. v rok. 2741, fol. 190v v SLa; prepis 1438, marec 2. v Grebinjski kop. knjigi, št. 108, fol. 96; prepis 1440 ibidem, št. 94, fol. 83; prepis 1441, maj 12. ibidem, št. 109, fol. 97. — 79a. Orig. perg. l. (št. 5146) v SLa. — 80. Orig. perg. l. 1444, februar 28. v PaM. — 81. FRA II/XXXIX, št. 473, str. 408; orig. perg. l. 1449, marec 7. v PaM; prepis v Grebinjski kop. knjigi, št. 107, fol. 95; orig. pap. l. 1458, julij 9., Kamnica v AStP. — 82. Orig. perg. l. 1433, september 25. v AStP. — 83. Prepis 1495, september 29. v rok. 2714, fol. 175v—176 v SLa. — 84. 1494, november 11. (FRA II/XXXIX, št. 669, str. 518—521.); ibidem, št. 426, str. 380 in št. 427, str. 380—381. — 85. FRA II/XXXIX, št. 427, str. 380. — 86. Ibidem, št. 509, str. 423 in št. 599, str. 380. — 86. Ibidem, št. 509, str. 423 in št. 599, str. 468. — 87. J. Mlinarič, Gospoščina Limbuš pri Mariboru, ČZN XLVII, 1977, str. 76 in fond komende Melje, rok. št. 1684, str. 222 v SLa. — 88. J. Mlinarič, Kamnica in njena župnija do prve polovice 18. stoletja. ČZN

XLVIII, 1977, str. 92—93. — 89. Orig. perg. l. (št. 244) 1432, januar 8. v AStP in 1433, junij 19. v PaM. — 90. 1362, marec 11., Maribor (GZM IV/99). — 91. 1446, maj 18. (FRA II/XXXIX, št. 462, str. 402—403). — 92. 1447, maj 11., Gradec (FRA II/XXXIX, št. 467, str. 405). Prim. tudi ibidem, št. 466, str. 404—405. — 93. Prepis v rokopisu 2714, fol. 17 v SLa. — 94. Ibidem, fol. 17v. — 95. 1462, januar 17., Gradec (Ibidem, fol. 17v). — 96. FRA II/XXXIX, št. 582, str. 459—460). — 97. FRA II/XXXIX, št. 584, str. 461. Prim. tudi št. 585, str. 461—462. Sempavelski opatje so se pogosto mudili ne samo na Fali, temveč gotovo tudi v Mariboru. 1285 se je v mestu mudil opat Ditrik skupaj z nekdanjim opatom Hermanom in kaplanom Henrikom ter s pisarjem Nikolajem (GMZ II/58). — 98. Prepis v rok. 2714, fol. 16v v PaM. — 99. FRA II/XXXIX, št. 667, str. 518. — 100. GZM III/7. — 101. FRA II/XXXIX, št. 474, str. 408—409. — 102. St. 475, str. 409. — 103. St. 479, str. 411. — 104. St. 516, str. 427—428. — 105. St. 529, str. 434. — 106. St. 530, str. 434—435. — 107. St. 531, str. 435—436. — 108. St. 532, str. 436—437. — 109. St. 535, str. 437—438.

SREDNJEVEŠKI PEČATNIKI IZ ZBIRKE NARODNEGA MUZEJA V LJUBLJANI

BOŽO OTOREPEC

Narodni muzej v Ljubljani hrani v svojem kulturnozgodovinskem oddelku poleg mnogih drugih zanimivih predmetov s tega področja tudi precejšnjo zbirko raznih pečatnikov oziroma tiparjev, ki je nastala v približno poldrugem stoletju. Ker jih je največ iz obdobja Ilirskih provinc — med temi je najbolj znan pečatnik ljubljanske prostozidarske lože — bi bilo treba te obdelati posebej. Pri sistematičnem pregledu je bilo identificiranih poleg teh še precej zanimivih primerkov, od katerih si oglejmo v tem sestavku pet srednjeveških. Nekateri od teh spadajo nedvomno med najstarejše pečatnike te zbirke.

1. Pečatnik Petra Morosinija grofa Osorja na Cresu iz let 1205—1236. Pečatnik iz medenine ima obliko ob zgornjih vogalih zaobljenega ščita, kar je zaradi uporabe grba v pečatu prišlo od sredine 13. stoletja vedno pogosteje v rabo. Širina pečatnika zgoraj je 37 mm, višina 41 mm, debelina pa ok. 2 mm. Na zgornji strani je ušesce visoko 10 mm in široko 2,5—4 mm, s 4 mm široko luknjo, ki je služilo za obešanje pečatnika na verižico in pa za lažje odtiskovanje v vosek.¹ Na hrbtni strani je le nekaj rahlih sledov pilje-

nja. Napis, ki začenja s simbolično invokacijo v obliki križca na sredini zgoraj je splejan med dvema tankima črtama, ki tečeta vzporedno z robom pečata in se glasi: $\text{✠} \cdot \text{SIGIL} \cdot \text{P} \cdot \text{ABSERENSIS} \cdot \text{COMITIS}$. Na napisu so vidni sledovi piljenja oziroma poskusa za odstranitev dela napisa, zlasti pri črkah NSIS. Po mnenju znanega heraldika Siegenfelda je v pečatnem polju oziroma grbu podoba vzpenjajočega se panterja, ki pa ima tu kot posebnost kopita ter je brez ro-

